

УДК 323.12:94(477)«1964-1967»

Іван Мищак

ПРОГРАМНІ ДОКУМЕНТИ УНФ ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ

У статті на основі аналізу програмних документів УНФ простежується бачення провідниками організації майбутнього суспільно-політичного устрою України. Наголошується на необхідності боротьби за повну незалежність України. Висвітлюються два основні напрями діяльності УНФ щодо досягнення поставленої мети.

Поразка збройного руху опору ОУН-УПА на початку 1950-х рр. помітно послабила національно-визвольний рух в Україні, проте радянській владі так і не вдалося повністю розправитися з українським підпіллям. Поступово замість поодиноких збройних виступів уже в другій половині 1950-х рр. опір радянській владі набуває нових рис через створення ряду підпільних організацій, які ставили своєю метою підготувати народ до подальшої боротьби шляхом роз'яснювальної роботи, піднесення патріотичних настроїв, апелювання до власного героїчного минулого, вимог від влади дотримуватись задекларованих прав і свобод людини. Однією з таких підпільних організацій був Український національний фронт (УНФ).

Ідея створення УНФ виникла у вчителя з с. Слобода-Болехівська Долинського району Івано-Франківської області Д.Квечка ще в 1956 р. під час служби в Радянській Армії під враженням збройного повстання в Угорщині. З того часу він почав працювати над проектом програмних документів підпільної організації. Назва організації «Український національний фронт» при-

йшла на думку сільському історичу через вивчення визвольної боротьби колоніальних народів, яка велася під проводом національних фронтів. Так само постала і назва підпільного часопису «Воля і Батьківщина», оскільки подібні гасла були в багатьох визвольних рухах¹.

За словами Д. Квецка, остаточне рішення про створення підпільної організації у нього виникло під враженням дій підпільної групи під керівництвом міліціонера з с. Кальна того ж Долинського району М. Дяка. Останній разом зі своїм найближчим соратником М.Федівим ще 19 грудня 1961 р. вивісили в с. Витвиця національний синьо-жовтий прапор, а згодом проводили подібні акції в інших населених пунктах. Крім того, група М.Дяка вела пропаганду серед місцевого населення, залучаючи до своїх лав нових патріотів.

У 1964 р. Д.Квецко поділився ідеєю створення УНФ з З. Красівським, філологом і поетом з м. Моршина Львівської області (вихідцем з с. Витвиця Долинського району Івано-Франківської області), випускником, як і Д.Квецко, Львівського державного університету. Третім учасником УНФ став М. Дяк.

Початком активної діяльності УНФ слід вважати осінь 1964 р., коли Д.Квецко разом із З.Красівським розпочали видання підпільного часопису «Воля і Батьківщина». Усього ж за час активної діяльності УНФ було надруковано 16 номерів часопису «Воля і Батьківщина», кожен з яких друкувався авторами у шести примірниках, а згодом уже будь-якими доступними способами розмножувався членами підпільних груп УНФ.

Написанням статей до підпільного часопису займалися виключно Д.Квецко і З.Красівський, при цьому лівова частка матеріалів вийшла з-під пера Д.Квецка. Він також відхилив пропозицію З.Красівського друкувати в журналі статті культурницького напрямку, тим самим відмежувавши себе від культурницько-просвітницького руху шістдесятників. Проте окремі матеріали шістдесятників таки потрапляли до часопису й поширювалися членами УНФ. Водночас у «Волі і Батьківщині» акцентувалася увага на статтях політичного характеру. Зокре-

ма, у журналі друкувалося багато матеріалів з часів Національної революції 1917–1921 рр., правда про голод і колективізацію 1930-х рр., визвольний рух 1940-х – поч. 1950-х рр., передруковувалися статті з часопису ОУН «Ідея і Чин», по можливості вміщалися матеріали про події за кордоном, що стосувалися України, а також новини, які через цензуру не потрапляли до офіційних періодичних видань.

Варто відзначити, що Д.Квецко та його однодумці, розбудовуючи підпільну організацію, перебували під великим враженням ОУН-УПА, їх ідеології та програмних документів. Ідейні засади ОУН-УПА були добре відомими членам УНФ як з переказів і спілкування з прихильниками ОУН, яких було чимало в той час, так і через ознайомлення з офіційними документами ОУН-УПА, які були виявлені Д.Квецком у лісовій криївці, а згодом поширювалися УНФ і використовувалися в підпільному часописі «Воля і Батьківщина».

Уже з самого початку діяльності провідники УНФ сформулювали такі основні принципи організації: боротьба за повну незалежність України, дотримання прав і свобод людини, проведення широких соціальних і економічних перетворень, які б реально покращили добробут населення. Проте, як вважали засновники УНФ, добитися таких перетворень можна буде лише шляхом революції, підготовку до якої вони і вбачали основною метою УНФ (УНФ мав очолити революційний рух). А оскільки така організація має користуватися цілковитою підтримкою населення, то вона, за переконанням проводу УНФ, повинна запропонувати народу детальну і зрозумілу програму перетворень.

Звичайно, УНФ був не єдиною підпільною організацією, яка діяла на теренах України в 1960-х рр. Проте за розмахом своєї діяльності, чіткістю і революційністю своїх програмних вимог УНФ ішов попереду тогочасних підпільних визвольних організацій. Так, уже в першому номері часопису «Воля і Батьківщина» було надруковано програмну статтю Д.Квецка «Наші завдання», в якій, зокрема, наголошувалося: «Колонізатори

проводили й проводять щодо української нації добре продуману, сплановану й детально розроблену політику геноциду. Вони душать український народ економічно, політично й духовно. Уже з одного природного інстинкту самозбереження, – йшлося далі в статті, – українська нація має право захищатися проти такої асиміляційної політики колонізаторів усіма можливими способами». Першочерговими завданнями своєї організації члени УНФ вбачали пропаганду цілей і завдань руху. «Лише коли в українському народі запанують визвольні ідеї, коли його національно свідомі елементи організуються, – тоді ніяка сила не втримає в колоніальних путах велику націю», – наголошувалося в статті².

Водночас З.Красівський написав «Тактику Українського національного фронту», де обґрунтовано наголосив на нерівноправному становищі України у складі СРСР. Також у «Тактиці» було викладено бачення провідниками УНФ розбудови підпільної організації, яка повинна складатися з невеликих груп з суворою конспірацією, координацію між якими будуть здійснювати окремі керівники, які, у свою чергу, не будуть знайомі між собою, а знатимуть лише членів своєї групи і одного координатора. Тому в разі можливого провалу постраждають лише окремі ланки організації, а основне ядро залишиться поза підозрою. Така структура в подальшому загалом довела свою ефективність, оскільки під час викриття організації слідству так і не вдалося встановити усіх окремих ланок УНФ.

Загалом на час викриття УНФ нараховував близько 150 учасників та складався з кількох груп, основними з яких були Івано-Франківська та Львівська. Івано-Франківську групу очолював безпосередньо Д.Квецко, а активними її учасниками були М.Дяк, В.Кулинин, Я.Лесів, М.Федів та ін. У свою чергу, М.Дяк увів до складу УНФ свою підпільну групу, яка діяла на Долинщині з 1961 р.³

На Львівщині структура УНФ була представлена кількома групами, одну з яких очолив колишній член ОУН І. Губка (до складу групи входило близько 30 осіб), ще однією групою керу-

вав М.Мель. Координував діяльність львівських груп З. Кравцівський⁴. Характерною особливістю Львівського відділення УНФ було те, що до його складу входили в основному колишні члени ОУН, тоді як Івано-Франківське відділення орієнтувалося на залученні до своїх лав молоді.

Крім того, окремі члени УНФ створювали свої власні групи, про які, з метою конспірації, навіть не було чіткої інформації в центральному проводі УНФ. Крім уже згаданої групи М.Дяка, ще один активний учасник Івано-Франківського відділення організації Я. Лесів згуртував довкола себе однодумців на Кіровоградщині, де працював учителем фізкультури. За повідомленням члена УНФ І.Могитича, літературу УНФ поширювали через групу М.Думанського на Тернопільщині, окремі активісти доставляли матеріали УНФ своїм однодумцям на Закарпаття, Хмельниччину, Київщину, Черкащину та до Чернігова⁵. Крім того, Д.Квецко передав частину матеріалів УНФ і ОУН на Донбас. Таким чином, за порівняно невеликий період УНФ вдалося охопити своєю діяльністю значну частину території України.

Загалом усю діяльність УНФ можна до певної міри умовно розділити на два такі напрями:

1. Піднесення національної свідомості населення шляхом безпосередньої пропаганди, поширення часопису «Воля і Батьківщина» та інших матеріалів, залучення до організації нових патріотично налаштованих українців, підготовка до національної революції.

2. Звернення до вищих органів влади Радянського Союзу та України з вимогою забезпечити хоча б мінімальні права українців на самовизначення, захист української мови, дотримання прав і свобод громадянина, задекларованих у Конституції СРСР та УРСР.

Як уже зазначалося, УНФ відокремив себе від інших організацій, що діяли в Україні на початку 1960-х років, відкинувши як ідею так званого культурництва, так і спроби «осучаснення марксизму», які були притаманні багатьом організаціям шіст-

десятичників. У своїй діяльності УНФ чітко дотримувався власної програми і тактики руху. Саме програма УНФ становить особливий інтерес, оскільки подає чітке бачення майбутнього України провідниками УНФ, зокрема Д.Квечком, як основним його ідеологом.

У «Програмових вимогах Українського національного фронту», опублікованих у п'ятому числі «Волі і Батьківщини» за лютий 1965 р., давалася характеристика тим змінам, які відбулися у світі після Другої світової війни – економічному піднесенню західних країн, кризі комуністичної ідеології, ліквідації колоніальних володінь. Зазначалося, що тільки Радянський Союз продовжує утримувати союзні республіки фактично на правах колоній. Виходячи з цього, УНФ вбачав єдиною і необхідною умовою відродження української нації самостійність України – створення незалежної Української держави. Серед інших політичних вимог УНФ варто відзначити умову формування влади з дійсно обраних народом представників, розпуск Комуністичної партії, комсомольської й піонерської організацій та націоналізацію їх майна, припинення фінансування державою будь-якої партійної пропаганди, зменшення управлінсько-бюрократичного апарату тощо.

У національній сфері УНФ виступав за відокремлення України від Росії і створення Української держави в її етнографічних межах. Водночас зазначалося про необхідність поважання кордонів іноземних держав та міжнародних угод, вказувалося на рівноправності представників усіх національностей, які проживають в Україні, а також на державній підтримці українців за кордоном.

Особливу увагу варто звернути на програму соціальних і економічних перетворень, яка, на відміну від інших тогочасних націоналістичних організацій, досить детально розроблена проводом УНФ. Так, у соціальній сфері УНФ виступав за 6-годинний робочий день, встановлення окремої плати за добровільну понаднормову роботу, вільний вибір місця роботи і проживання, вільний вибір професії. Члени УНФ вимагали ам-

ністії для усіх політичних засуджених, надання їм громадських прав і гідних умов для роботи і проживання. Також у програмі організації йшлося про вільний виїзд за кордон, зокрема для навчання, лікування чи інших потреб. Вирішення актуальної проблеми забезпечення житлом члени УНФ бачили в індивідуальному будівництві за допомогою держави та раціональному використанні наявного житлового фонду. Уряд, наголошувалося в програмі, повинен звернути увагу на полегшення праці жінок, забезпечити усім громадянам якісні медичну допомогу та навчання, збільшити кількість вищих навчальних закладів та ввести обов'язкову середню освіту. Саме підготовка висококваліфікованих фахівців в усіх галузях забезпечить Україні вихід на рівень провідних держав та добробут населення, зазначали провідники організації.

Окремо наголошувалося на дотриманні основних свобод людини – слова, думки, друку, віросповідання.

У економічній сфері програма УНФ окремо виділяла реформування промисловості та перетворень на селі. Автори програми небезпідставно вказували на сировинний характер української економіки, відзначаючи низький рівень в Україні високоточного машинобудування, електротехніки, автомобілебудування, виробництва побутових приладів і товарів широкого споживання. Саме на розвиток цих галузей автори програми УНФ закликали звернути увагу в першу чергу, водночас зменшити кількість енергоємних підприємств.

Провід УНФ вказував на скрутне становище українських селян, неефективність і визискувальний характер колгоспної системи. Тому в сільському господарстві пропонувалося перш за все розформувати колгоспи, а землю роздати селянам. При цьому земля повинна залишатися у національній власності, а селяни можуть нею користуватися за умови ефективного господарювання. Допускалося як індивідуальне ведення господарства, так і створення кооперативів – на розсуд самих селян. Відзначаючи значний занепад сільського господарства, програма УНФ передбачала звільнення селян на перших по-

рах від усіх податків, а також урядову допомогу технікою, добривами, посівним матеріалом. Крім того, гарантувалася урядова закупівля продукції селян за справедливими ринковими цінами. Центральна влада також мала сприяти розвитку малого підприємництва, кооперативів, дрібної вільної торгівлі. Водночас великі підприємства, стратегічні галузі промисловості та зовнішня торгівля мали залишатися в національній власності. Для забезпечення умов життя селян на рівні з міським населенням пропонувалося приділити значну увагу електрифікації і газифікації сіл, будівництву шляхів сполучення, поліпшенню санітарного стану і медичного забезпечення сільських населених пунктів. При цьому в програмі містилися конкретні приклади та шляхи вирішення тих чи інших проблем. Отже, є всі підстави стверджувати, що УНФ брав на себе усю повноту відповідальності за вирішення наболілих проблем суспільства та прагнув його реформування як на дрібному побутовому рівні, так і на рівні стратегічних міжнародних та міждержавних проблем.

Крім цієї програми, УНФ розробив ще й так звану програму мінімум – концепцію першочергових вимог, які було поставлено перед керівництвом СРСР і УРСР. Так, на початку 1966 р. на адресу XXIII з'їзду КПРС та в редакції газет «Правда» і «Известия» було направлено «Меморандум Українського національного фронту XXIII з'їзду КПРС», який також опубліковано у 13 числі «Волі і Батьківщини». У «Меморандумі», зокрема, вказувалося на непослідовність політики десталінізації, особливо в національній сфері. У зв'язку з цим УНФ ставив вимогу «надати можливість насильно депортованим українцям повернутися на батьківщину, забезпечити репатріантів житлом і роботою, припинити переслідування української інтелігенції. Надати всі умови для національного розвитку тим українцям, які не бажають повернутися в Україну – відкрити українські школи, видавати українські газети і книги тощо». Окремо вказувалося на неприпустимості посилати випускників вищих навчальних закладів з України за її межі, а в Україну надсилати представни-

ків інших національностей. Важливим фактором забезпечення прав українців члени УНФ вважали необхідність викладання в усіх навчальних закладах України українською мовою, запровадження української мови на телебаченні, радіо, у державних установах. В іншому випадку, зазначалося в «Меморандумі», «українському народові не залишається нічого іншого, як самому здобути те, що йому належить». Проте навіть такі мінімальні вимоги викликали переполох у Москві, а КДБ розпочало активний пошук підпільної організації.

Своєрідною відповіддю на «Меморандум» стала також заява про те, що в Києві відбудеться прес-конференція за участю іноземних журналістів, на якій буде засуджено діяльність українських націоналістів. Зважаючи на це, провід УНФ вирішив відповісти своєю «Заявою», яку підготував Д. Квецко, а напередодні прес-конференції в ніч з 18 на 19 квітня 1966 р. М. Дяк розповсюдив у громадських місцях Києва. У «Заяві», зокрема, вказувалося, що «роки сталінського терору принесли Україні мільйони жертв, але не зломали волі українського народу до боротьби за свої національні права». Автори «Заяви» також рішуче виступили проти того, що національний рух в Україні подається офіційною владою як інспірований іноземними розвідками, наголосивши, що визвольний рух веде український народ.

Крім «Меморандуму» і «Заяви» до програми вимог владі належить і «Звернення Центрального проводу УНФ», адресоване тодішнім керівникам України – Першому секретарю ЦК КПУ П. Шелесту, Голові Ради Міністрів УРСР В. Щербицькому та Голові Верховної Ради УРСР Д. Коротченку. Лист був доставлений до Києва в липні 1966 р. Я. Лесівим і потрапив до адресатів. У листі зазначалося, що «Україна, формально будучи суверенною республікою, фактично зведена до становища безправної колонії, її визискують і русифікують». Проти цього, йдеться далі в листі, піднімає голос протесту український народ. Керівництву республіки ставилася вимога «зажадати від Москви припинення політики русифікації, денационалізації й економічного визиску». «Ви повинні повернутися до політики

українізації, яка проводилася в Україні до сталінського терору, домагались припинення переслідування колонізаторами українців за їх патріотизм. Інакше Ваша бездіяльність буде розцінюватися як зрада інтересів української нації», – наголосили автори «Звернення». На тексті листа П.Шелест власноручно наклав резолюцію: «Тов. Никитченко (голова КДБ УРСР – авт.). Лично доложите. 1.VIII.1966.» Таким чином, навіть вимоги культурного характеру та забезпечення прав громадян на користування рідною мовою були категорично відкинуті владою. Водночас кільце довкола підпільної організації звужувалося.

На той час КДБ уже вдалося заарештувати в Донецькій області Д.Качура, який за завданням Д.Квецка мав розкидати листівки ОУН і матеріали УНФ у Донецьку, проте розповсюдив їх у м. Новоградівці, де проживав. Як колишній член ОУН від одразу ж попав під підозру і був заарештований. Саме через недотримання правил конспірації в нього було вилучено решту матеріалів і розпочалося виявлення його зв'язків, що й привело до провалу організації.

Протягом березня-квітня 1967 р. КДБ вдалося виявити і заарештувати більшість провідних членів УНФ. Слідство велося за місцем діяльності двох основних груп УНФ – у Івано-Франківській і Львівській областях. Більшість заарештованих відмовлялися давати показання або повідомляли слідству те, що вже і так було відомо. Тому членам львівської групи так і вдалося доказати організаційну діяльність, відповідно вони отримали менші терміни ув'язнення. Улітку 1967 р. відбувся суд, згідно з вироком якого Г.Прокопович, І.Губка та М.Мелень отримали по 6 років таборів суворого режиму та 5 років заслання за ст. 62 КК УРСР («антирадянська агітація і пропаганда»). Справу З.Красівського, як одного з організаторів УНФ, було приєднано до івано-франківської групи, слідство над діяльністю якої затяглося до листопада, а судила їх на виїздному засіданні колегія Верховного Суду УРСР. Д.Квецку, З.Краківському, М.Дяку, Я.Лесіву та В.Кулиніну інкримінували статті 64 КК УРСР та 56 ч. 1 («зрада батьківщини»). М.Дяку додали ще й ст. 222 ч. 1 («неза-

конне зберігання вогнепальної зброї»). Д.Квецка та З.Красівського було визнано організаторами антирадянської організації, при цьому Д. Квецка було визнано ще й ініціатором створення УНФ. У «послужний список» М. Дяку було зараховано «особливу активність в антирадянській діяльності, численність та злісність ворожих проявів». У вирокі наголошувалося, що усі троє заслуговують смертної кари, проте суд «знайшов можливим обмежитись» Д.Квецкові максимальним терміном позбавлення волі – 20 років, з них 5 у тюрмі, 10 – у таборах суворого режиму, 5 – на засланні. З.Красівський і МДяк отримали по 17 років, з них по 5 у тюрмі, по 7 – у таборах суворого режиму та по 5 – на засланні. Я.Лесів і В.Кулинин (враховуючи їхню молодість і розкаяння) отримали по 6 років таборів суворого режиму⁶. Таким чином, з арештом Центрального проводу і найбільш активних учасників організації УНФ фактично припинив свою діяльність, проте окремі його учасники заарештовувалися і в 1970-х рр. та були засуджені за підпільну діяльність, поширення самовидавної літератури, у тому числі й журналу «Воля і Батьківщина»⁷.

Підсумовуючи майже трьохрічний період діяльності УНФ можна без сумніву стверджувати, що він займає помітне місце в історії українського національно-визвольного руху ХХ ст. На відміну від більшості тогочасних організацій національного спрямування, зокрема руху шістдесятників, УНФ чітко проголосив своєю метою боротьбу за повну незалежність України шляхом революційних змін, створення національно-соціальної держави, де пріоритетними будуть права і свободи громадянина, забезпечення прав українців на вільний розвиток і рівноправність усіх національностей в Україні. Чітко структуровані і детально розроблені програма, статут, тактика та інші документи УНФ є яскравим зразком суспільно-політичної думки України, дають можливість простежити бачення проводом УНФ необхідності і шляхів реалізації докорінних політичних, соціальних та економічних змін, усвідомлення їх чіткої відповідальності за майбутню долю України.

1. Квецко Д. Як появилися назви УНФ і його підпільного часопису // Воля і Батьківщина. – 1996. – № 2 (19). – С. 46.
2. Український національний фронт: Дослідження, документи, матеріали (Упоряд. М.В.Дубас, Ю.Д.Зайцев / Відповід. за випуск І.Губка, наук. редактор доктор іст. наук, проф. Ю.Сливка, редактор М.Панчук). – Львів: Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2000. – С. 74.
3. Там само. – С. 37.
4. Там само. – С. 36.
5. Могитич І. Дещо з географії «Воли і Батьківщини» // Воля і Батьківщина. – 1996. – № 1 (18). – С. 47 – 48.
6. Зайцев Ю. Ідея і чин Українського національного фронту // Воля і Батьківщина. – 1997. – № 2 (23). – С. 33.
7. Там само.

Ivan Myshchak

**THE UNF'S POSITION PAPERS AS A SOURCE FROM HISTORY
OF SOCIAL AND POLITICAL OPINION OF UKRAINIAN NATIONAL
LIBERATION MOVEMENT**

On the basis of analysis the UNF's position papers the seeing of Ukrainian social and political system by the organization leaders is traced in the paper. It is marked on the necessity of fight for complete independence of Ukraine. It is shown two basic directions of UNF activity in relation to achievement of the marked purpose.